

11-мавзу. Интеллект ва уни ўрганиш

1. Олий таълимнинг ўзига хос томонлари.
2. Таълим жараёнида кузатиладиган ҳолатларини психологик таҳлил қилиш.
3. Психодиагностиканинг асосий мезонлари.

Педагогларнинг касбий маҳоратини асосий компонентларидан бири ўқув-тарбия жараёнини тўғри ва самарали бошқара олишдир. Бунинг учун педагог техник ва услубий билимларни пухта эгаллаганлиги етарли эмас. Педагог ўз иши, фаолияти натижаларини таҳлил қилиши, ўқувчиларда қийинчилик тугдираётган сабабларни ўз вақтида аниқлаши, бу қийинчиликларни ўқувчига индивидуал ёндашиш жараёнида бартараф қила олиши лозим. Шу сабабли ўқув-тарбия жараёнини бошқаришни такомиллаштириш восита ва йўлларида бири - илмий жиҳатдан асосланган психологик-педагогик диагностикадир. Бугунги кунда психологик-педагогик диагностиканинг ўрни, аҳамияти қанчалик катта эканлигини ҳеч ким инкор қилмайди. Индивидуал ёндашиш, ўқувчи ва талабаларнинг индивидуал хусусиятларини ўрганиш шарт эканлиги бир қанча давлат ҳужжатларида акс эттирилган.

Психологик-педагогик диагностика - педагогика ва психология фанларининг оралигидаги соҳа бўлиб, ўқувчи шахсини, унинг индивидуал хусусиятлари, ривожланиш динамикаси ва уларга таъсир омилларни ўрганади.

Психологик-педагогик диагностика курсининг асосий вазифалари сифатида қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

- а) талабаларни психологик-педагогик диагностиканинг назарий асослари, йўналишлари, босқичлари ва принциплари билан таништириш;
- б) диагностика қилишнинг турли методикаларини амалда қўллашга ўргатиш;
- в) ўқувчилар психологиясида, ҳулқ - атворида юз берган салбий ўзгаришларни тузатиш, уларга ёрдам бериш усуллари билан қуроллантириш.

Унинг мақсади - таълим ва тарбия жараёнида шакллантирилаётган ўқувчининг индивидуал сифатларини, ривожлантирилиши ёки шакллантирилиши лозим бўлган хусусиятларнинг мавжудлиги (бошлангич) даражаси ва ўқув жараёнидаги ўзгаришлар динамикасини ўрганишдир.

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, психологик-педагогик диагностика предмети сифатида авваламбор ўқувчининг таълим жараёнида (характер хусусиятлари) шакллантириладиган сифатларни кўрсатиш мумкин.

Бундан ташқари, педагог ўқув жараёнининг самарадорлигига бевосита таъсир қилувчи объектив ва субъектив омиллар (ўқувчининг тафаккур хусусиятлари, хотираси, диққати), тарбия жараёнида ҳисобга олиниши лозим бўлган хусусиятлари (хулқ-атвор мотивлари, ўқувчининг эҳтиёжлари ва қизиқишлари) ни ўрганади. Бошқача қилиб айтганда, педагогнинг диагностик фаолияти ҳам кўп қиррали ва ўзгарувчан характерга эгадир.

Психологик ва педагогик диагностиканинг асосий йўналишлари педагогик амалиётнинг талаб даражасидан келиб чиққан ҳолда шаклланмоқда. Шу сабабли ҳам унинг йўналишларини, бу йўналишларнинг моҳиятини психологик ва педагогик диагностика педагогик амалиётнинг қайси соҳаларида қўлланишини кўрсатмасдан туриб тўлиқ очиб бериб бўлмайди. Биз қуйидаги психологик ва педагогик диагностика қўлланишилиши жуда катта амалий аҳамиятга эга бўлган соҳалардан бир нечтасини шартли равишда (ҳаётда эса улар умумий, битта педагогик жараённинг ажралмас қисмларидир) ажратиб олдик. Улар қуйидагилар:

1. Таълим-тарбия назарияси ва методикаси.
2. Бошқариш ва амалиёт.
3. Дидактика ва хусусий методика.
4. Педагогик социология.
5. Ижтимоий психология.
6. Педагогик психология.

Бу соҳаларнинг асосий вазифалари, предмети педагогик ва психологик адабиётларда, ўқув қўлланмаларда жуда кенг ёритилганлигини ҳисобга олиб уларга батафсил тухталиб утмаймиз.

Юқорида келтирилган ҳар бир соҳада психолог ёки соҳаларга қизиқувчи мутахассислар маълум диагностик ишларни амалга оширадилар. Мана шу ишлар мажмуаси психологик ва педагогик диагностиканинг йўналишларини ташкил қилади. Ҳар бир соҳада ўзига хос диагностик ишлар олиб борилади ва бу ишларнинг мазмуни психологик ва педагогик диагностиканинг йўналишларни ташкил қилади.

Тарбияланганлик даражасини диагностика қилиш - бу йўналиш ўқувчиларнинг тарбияланганлигини, уларнинг хулқ-атворини, одоб-ахлоқини, тарбияланувчилигини (тарбиявий таъсирларга берилиши) ни ўрганишдан иборатдир.

Ташкилий-методик диагностика - педагогларнинг квалификациясини, ўқув жараёнининг услубий таъминланганлик даражасини баҳолашдир.

Дидактик диагностика - педагогик жараёнини такомиллаштириш учун хизмат қилишдир (ўқув жараёнининг ташкилий методик томонларидан ташқари). Ўқувчиларнинг оғзаки ва ёзма жавобларини, жавоблардаги типик хатоларни, уларнинг сабабларини, ўқув фаолиятидаги салбий ўзгаришларни, ўқувчилардаги ўқув, меҳнат малака ва кўникмаларининг ривожланганлик даражасини, таълим олишга тисбатан мойилликлари диагностика қилинади.

Ижтимоий - педагогик диагностика - ўқувчиларнинг педагогик каровсизлиги, мослашганлик даражаси, тарбияси оғир болаларни диагностика қилишда ижтимоий омилларни ҳисобга олувчи йўналишдир. Диагностика педагоглар томонидан ўқув масканидан, ўқув юртидан ташқарида олиб борилади. Шу сабабли диагностика жараёнида оила социологияси ва иктисоди, ҳуқуқ социологияси, дам олиш социологияси, иктисодий социология каби соҳаларда қўлланиладиган методикалар ва кўрсаткичлардан фойдаланишни тақозо қилади.

Ижтимоий психологик ва педагогик диагностика - бу йўналиш социология, ижтимоий психология, педагогикани ўз ичига қамраб олагн бўлиб, ўқувчилар, педагоглар, ота-оналар гуруҳларини, ўқувчиларга оммавий коммуникация воситаларининг (радио, телевидение, газеталар ва ҳоказо) таъсирини, ўқувчиларни бурч ва ҳуқуқлари, улар орасидаги муносабатларни ўрганишга йўналтирилгандир.

Педагогик диагностика - психологик ва педагогик диагностиканинг энг яхши ривожланган ва муҳим йўналишларидан бири бўлиб, ўқувчиларнинг ақлий ривожланиш даражасини аниқлаш, ўз-ўзини баҳолаши, психологик “ҳимоя усуллари” ни, ўқувчи ўзининг психик ҳолатларини, характерининг асосий сифатларини ва бошқа индивидуал-психологик хусусиятларини ўрганишга қаратилгандир.

2. Турли психодиагностик методикаларни қўллашнинг хусусиятлари

Тестлаш индивидуал фарқларни таҳлил қилишнинг объектив методи сифатида XX асрнинг бошларида вужудга келган.

“Тест” тушунчаси биринчи бўлиб у ёки бу жараёнларни ва шахс хусусиятларининг ривожланганлик даражасини объектив ўлчашга қаратилган қисқа стандартлаштирилшаган вазифалар (саволлар), топшириқлар тизими сифатида инглиз психологи Ф.Гольтон томонидан

киритилган. Инсон психик хусусиятларининг ирисиётга асосланганлиги ҳақидаги ғояга таянган ҳолда Гальтон сенсомотор сифатларни, синалувчиларнинг турли хил сезувчанлик ҳислатларини ўлчаш ишларни олиб боради.

Ф.Гальтон ғоялари кейинчалик америкалик психолог Д.Кеттелл тадқиқотларида ривожлантирилди.

Тестлашнинг ривожланишидаги кейинги қадам тест методининг оддий сенсомотор сифатларини ва хотирани текширишдан, “ақл”, “интеллект” теминлари билан белгиланувчи олий психик функцияларни ўлчашга ўтиши бўлди. Бу қадам таниқли психологлар А.Бине билан Г.Симоннинг ҳамкорлигида қуйилди.

1921 йил “Таълим психологияси” журнали саҳифаларида баҳс-мунозара уюштирилди, бунда йирик Америка психологлари иштирок этдилар. Уларнинг ҳар биридан интеллектга таъриф бериш ва интеллектни аниқлашнинг энг маъқул методи таҳлил қилиш суралади.

Интеллектни ўлчашнинг (баҳолаш) энг маъқул услуби сифатида деярли катта олимлар тестни танлашди, бироқ уларнинг интеллектга берган таърифи парадоксал тарзда бир-бирини инкор қилар даражада эди.

Г.Айзенк бир қатор тадқиқотларни кўрсатадики, уларда индивид ЭЭГ потенциали унинг интеллект ривожланиш даражаси билан тушунтиришга ҳаракат қилади. Жумладан, Ф.Чалке ва Дж.Эртп тадқиқотларида кўриш стимули юзага келтирган латент даври (актив ривожланиш даражаси қанчалик юқори бўлса, латент даври шунчалик қисқа) ва синалувчиларнинг актив даражаси ўртасида боғлиқлик аниқланган.

Психологик - педагогик диагностиканинг ўзига хос, хусусий методлари ҳозирги босқичда унчалик шаклланмаган. Бунинг асосий сабаби педагог - диагност ўзининг амалий психологик диагностик фаолиятида шу вақтгача психологияда қўлланиб келаётган психодиагностик методларидан фойдаланилади. Ижтимоий муҳит, ижтимоий омилларни ўрганишда эса социологияда, иқтисодиётда мавжуд бир қанча методлардан фойдаланиш мумкин бўлган метод ва методикалар сони кўпаймоқда, шу билан бирга унинг ўзига хос махсус методлари ҳам шаклланмоқда. Бунга мисол қилиб “Психологик - педагогик консилиум” методикасини келтириш мумкин. (бу методикани ҳозирги вақтгача методикада қўлланилиб келаётган педагогик консилиум билан адаштирмаслик лозим). Психологик-педагогик диагностиканинг методлари қуйидагилар:

- 1) турли режа, дастур, мақсад ва мезонларга эга бўлган кузатиш методлари гуруҳи;
- 2) диагностик суҳбатлар;
- 3) диагностик суровномалар;
- 4) диагностик интервью;
- 5) барча типдаги анкеталар;
- 6) турли психодиагностик тестлар;
- 7) ўқув гуруҳининг хусусиятларини ўрганиш методлари;
- 8) педагогик тестлар, шу жумладан дидактик тестлар;

9) ўқув ҳужжатларни таҳлил қилиш, шу жумладан контент-анализ методи;
10) турли хилдаги жамоатчилик фикрини ўрганишга мулжалланган методлар ва ҳоказо.

Ҳаётӣ ва педагогик таҷрибалар шуни кўрсатадики, диагностик фаолият билан шуғулланмокчи бўлган педагог, баъзи ҳолларда амалиётчи - психолог ишни ўзида мавжуд методикалардан келиб чикиб, шу методика ёрдамида тадқиқот, текшириш ўтказиш, маълумот йиғишдан бошлайди. Кейин эса олинган натижаларни ҳаётга мослаштиришга ҳаракат қилиб, ўз ишининг амалий аҳамиятини кўрсатишга ҳаракат қилинади. Бунда иш услубининг асосий камчилиги шундаки, баъзида жуда мукамал, ута илмий, амалий асосланган методикалар аниқ педагогик фаолиятнинг мақсад ва вазифаларига мос келмаслиги, улардан йироқлиги сабабли кўтилган натижа бермайди. Педагогнинг диагностик фаолиятининг самарадорлиги, муваффақияти танланган ва қўлланилган методиканинг “ноёблиги” билан эмас, балки бу методиканинг шу муҳитга, шу даврда ўрганилаётган аниқ мақсадга, вазифага мослиги билан белгиланади. Шунинг учун ҳам ҳар қандай диагностик фаолият билан белгиланади. Шунинг учун ҳам ҳар қандай диагностик фаолият нимани ёки кимни, қайси мақсадларда ўргатиш, олинган натижалардан қандай фойдаланишимизни англашдан бошланиши шарт. Бошқача қилиб айтганда, педагогнинг диагностик фаолияти қуйида кўрсатилган босқичларда, кетма-кет олиб борилиши керак.

3. Ақлий таракқиёт, қобилиятлар, шахс хусусиятлари, ўқувчи ривожланиши ва ўқувчи гуруҳларидаги шахслараро муносабатлар психодиагностикаси.

1. Диагностик фаолият объекти, мақсади ва вазифаларини аниқлаш.
2. Диагностика объектини ўрганишнинг мезонлари ва кўрсаткичлари (индикаторлари) ни белгилаш.
3. Диагностик фаолият вазифасини бажариш учун зарур бўлган методикалар танлаш.
4. Танланган методикалар ёрдамида информациялар йиғиш (тадқиқот ўтказиш).
5. Олинган натижаларни сифат ва миқдор жиҳатдан қайта ишлаш.
6. Олинган натижаларни сифат ва миқдор жиҳатдан қайта ишлаш.
7. Педагогик диагноз ишлаб чиқиш (кутиладиган натижаларни олдиндан тахмин қилиш).
8. Тузатиш ва ёрдам бериш йўллари, усуллари ва режасини яратиш.

Психологик-педагогик диагностика педагогик жараённинг барча соҳаларида қўлланилади унинг тармоклари, соҳалари, қўллаш методлари турли тумандир. Шу сабабли кичик ҳажмдаги қўлланмада унинг барча томонларини қамраб олишнинг имкони йўқлигини ҳисобга олган ҳолда биз психологик-педагогик диагностиканинг масалаларидан бири, ўқувчиларнинг меҳнат малакалари ва кўникмаларини ўрганиш масалаларига тўхталиб ўтамиз.

Кўп йиллик кузатишлар ва педагогик тажрибалар, илмий адабиётлар таҳлили шуни кўрсатадики, ўқувчининг ақлий ривожланиш даражасини пастлиги ёки уларда маълум ўқув малакаларнинг ривожланмаганлиги, паст ўзлаштиришга, ўқувчининг касбга, илмга қизиқишининг пасайишига олиб келади. Шунинг учун ўқувчининг интеллектуал ривожланиш даражасини, уларда мавжуд ўқув малакаларини ўрганиш, камчиликларни тузатиш, махсус ўқув ва меҳнат малакаларини ривожлантиришга йўналтирилган ишлар ўқув-тарбия жараёнининг самарадорлигини оширади. Ҳозирги вақтда педагоглар ва педагогик психология мутахассислари олдида иккита ўзаро ўзвий боғлиқ муаммо-ўқувчининг таълим олишга бўлган қобилиятини ва ўзлаштиришнинг пастлиги сабабларини, улар орасидаги боғлиқ ўрганиш долзарб бўлиб турибди.

Агар ўқувчининг таълим олишга бўлган қобилиятини алоҳида ўқув фанлари бўйича ўқув материали асосида тузилган методика ёрдамида аниқланса, унинг фақат шу ўқув предмети (физика, геометрия, чет тили) бўйича таълим олишга бўлган қобилияти аниқланади. Масалан, вазифаларнинг барчаси математика фанидан тузилса, ўқувчининг математика фанидан қандай билимга эгалигини, эҳтимол унда қанчалик шу фанни ўзлаштиришга имконият ва билим борлигини кўриш мумкин. Бундай методикаларнинг қўлланилиш соҳалари, чегаралари ва қўлланилиш муддатлари чекланган. Диагностиканинг асосий вазифаси фақатгина бир фандан эмас, балки бир қанча фанлардан ўзлаштиришини, ёмон ўзлаштириш сабабларини (агар шундай хол руй берган бўлса) топишдангина иборат эмас. Педагог учун ўқитувчининг ҳаққоний ўқув имкониятларининг барча кирраларини иложи борида тўлиқ очиб беришга хизмат қилувчи, ҳар қандай шароитда, қайси предметдан қандай мавзу утилагнидан қатъий назар қўллаш мумкин бўлагн методикалар зарур.

Таълим олишга бўлган қобилиятни ўрганиш методларида учрайдиган бир камчиликлардан яна бири, кўпчилик мавжуд методикалар ўқувчиларнинг таълим олишга бўлган қобилиятини ўрганиш уун уларнинг барчаси бир хил даражадаги дастлабки, бошлангич билим даражасига эга бўлишини тақозо қилади.

Аммо ҳаётда барча ўқувчилар бир хил билимга эга эмас, улар турли тайёргарлик даражасига эга ва бундан бошқача бўлиши ҳам мумкин эмас. Шу сабабли берилган материални билмаслик паст ўзлаштиришнинг асл сабабини кўрсатмаслиги мумкин.

4. Психодиагностик тадқиқотлар натижаларидан фойдаланиш йўллари ва имкониятлари.

Маълумки, кўпчилик педагоглар ўқувчиларнинг ақлий ривожланишини баҳолашда кийналадилар ва бунинг оқибатида уларнинг иш фаолиятида таълим жараёнида ҳисобга олиниши лозим бўлган муҳим омил гўёки четда қолиб кетади.

Авваламбор шуни таъкидлаб ўтиш керакки, ўқувчиларнинг ақлий ривожланиш даражаси улардаги назарий ёки амалий билим олишга бўлган

қобилият ёки билимнинг мавжудлиги билангина аниқланмайди. Ўқувчининг ақлий ривожланиш даражаси тафаккур жараёнларининг ривожланганлиги, ўқув материалининг муҳим ва асосийларини ажрата олиши, олган билим ёки ҳосил қилинган, ўзлаштирилган кўникмани бошқа фаолиятга кучира олиши, турли назарий билимларни амалда қўллаш олиши, мустақил фикрлаши, ҳулоса чиқара олиши, техник вазифаларни еча олиши (техник тафаккур) каби бир қанча белгилар билан аниқланади. Шу сабабли педагоглар ўқувчининг ўрганаётган касби, қайси ўқув предметининг муҳимлигидан келиб чиққан ҳолда уни баҳолашлари осонроқ бўлади. Масалан, ўқувчининг техник тафаккурини баҳолашда унинг тафаккурининг образли компонентлари, предмет ва вазифаларини фазода идрок қила олиши, турли чизма, графикларни, схемаларни тасаввурда тиклаши ва реал ҳаётда қандай кўринишга, қандай ишлашини тушуниши кўп аҳамиятга эгаллигига эътибор бериш керак. Техник тафаккурнинг асосий компонентлари тушунчалар, образлар, образли-ҳаракатли ва абстракт (мавхум) тафаккурдир. Бошқача қилиб айтганда, педагог ўқувчининг ўқув малакаларини ўрганишда ўз фанининг хусусиятларидан келиб чиқиши лозим. Шу билан бирга улар психология фанида қўлланилиб келаётган оддий, аммо самарали методлардан фойдаланишлари жуда юқори натижа беради. Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, диагностиканинг асосий тамойилларини кўрсатиб утаимиз:

1. Диагностика назарияси ва методикаларининг илмий асосланганлиги. Диагностика объектини яхлит равишда генетик ва тизимли таҳлил қилиш, уларни моделлаштириш, қўлланиладиган методикалар, кўрсаткичларнинг илмий асосланганлиги, олинган натижалар ва уларнинг интерпретациясининг ишончлилиги, аниқлиги, валидлигини пухта ишлаб чиқилган методик асосларда таъминлаш. Илмий асосланганлик тамойили қўлланилаётган методикаларнинг этник, ижтимоий муҳитга, шу жумладан диагностика ўтказилаётган ўқув юрти ва ўқув гуруҳига мослигини талаб қилади. Бу тамойилга амал қилиш педагогик-диагностикаларни турли хил енгил, “қўзига яхши кўринган” ёки “қўлига тушиб қолган” методикаларни билиб-билмай қўллашдан сақлайди.

2. Диагностиканинг изчиллиги ва аниқ йўналганлиги. Психологик-педагогик диагностика бошқа психодиагностик, педагогик диагностикадан фарқли равишда аниқ йўналишга, аниқ объектга ва мақсадга қаратилган. Шу сабабли диагностика фаолияти (жараёнининг) натижалари умумий ҳулосалар, абстракт мулоҳазалардан эмас, балки аниқ шахсга (масалан, ўқувчи), аниқ гуруҳга тегишли бўлиши, диагностика натижасида аниқ ҳулоса чиқариб, камчиликларни бартараф қилиш, ёрдам беришнинг аниқ йўллари кўрсатиб бериши лозим.

3. Диагностика шакл ва методларининг оптималлиги. Қўлланилаётган методикалар, ўқувчига ёндашиш усуллариининг амалиётчи психолог, педагог ёки педагог-диагностикага ҳам куч ва вақт сарфлаб, ўқувчи ҳақида муҳим, сифатли, катта амалий аҳамиятга эга маълумотлар йиғишга имкон бериши. Диагностиканинг шакл ва методларининг оптималлигини таъминлаш учун педагогикада ва психологияда кўп йиллар давомида қўлланилиб келаётган,

қулай, оддий ва шу билан бирга самарали методалрини танлаш ва қўллаш зарур.

4. Ўрганиш объекти ҳақида фактларни йиғиш, баён қилиш ва тўғри йўлга солишнинг бирлиги. Ўрганилаётган объект ҳақида маълумотлар йиғиш, уларни педагогларга кўрсатиш ва диагностика жараёнида ўрганилаётган ўқувчига ёки ўқув-турбия жараёнини такомиллаштиришда, камчиликларни бартараф қилишда ўқув юрти раҳбарларига, педагогларга маълум психологик, педагогик ёрдамлар бериш, тўғри йўлга солиш, қўллаб-қувватлаш функцияларнинг биргаликда олиб борилиши.

5. Диагностиканинг кетма-кетлиги ва ўзлуксизлиги. Диагностиканинг босқичма-босқич амалга ошира бориш, ўқув жараёнига, ўқувчининг ўзлаштиришига ҳалақит бераётган сабабларни очиш, олинган натижалардан кейинги босқичларда, ўқув-тарбия жараёнида ўзлуксиз фойдаланишда юзага чиқади.

6. Диагностика методлари ва жараёнларининг қулайлиги ва оммабоплиги. Диагностика методларининг оддийлиги, педагоглар, амалий психологлар, ўқув юрти раҳбарлари, текширилувчи учун қулайлиги, уларда диагностикаги нистабан қизиқиш, интилиш уйғотишга хизмат қилишини таъминловчи тамойил.

7. Диагностиканинг ҳар томонлигига (комплекслиги). Бу тамойил ўқувчи шахсини, унинг индивидуал-психологик хусусиятларини, руҳий жараёнларининг ривожланганлик даражасини, ўқув фаолиятининг бошқа хусусиятларини ўрганиш учун танланган методлар ва методикалар ўқувчини бир бутун ҳолда, ҳар томонлама ўрганиш, таърифлаш, ёндашиш имконини беришда юзага чиқади. Диагностик методикалар бир-бири билан боғлиқ бўлиши, бир-бирини тўлдириш бу тамойилнинг асосий талабларидан биридир.

8. Диагностиканинг ўқувчи ривожланишининг келажагини, оқибатларини олдиндан кура олиш (прогноз қилиш) имконини бера олиши. Ҳар қандай психологик-педагогик диагностика ўқувчининг кечаги ёки бугунги кундаги ривожланиш даражасини, ўқув жараёнининг ташкил қилганлик даражасини кўрсатиб бериш билан чекланиб қолмаслиги лозим. Диагностик жараёнда ўрганилаётган объектнинг “келажаги”, эртанги куни ҳам, тараққийттенденциялари, ҳам маълум омиллар таъсирининг оқибатлари очиб берилиши керак. Шу ҳолдагини, прогноз моҳиятидан келиб чиққан ҳолда таълим-тарбия жараёнида йўл қўйилаётган хатолар, ўқувчи тараққиётидаги кўзга ташланган камчиликларни бартараф қилиш, тўғри йўлга солиш имконига эга бўламиз. Шу сабабли психологик-педагогик диагностика методларининг прогностик бўлиши энг муҳим талаблардан биридир.

Мавзу юзасидан қисқача хулоса

Ўқув тарбия жараёнини бошқаришнинг такомиллаштириш воситаларидан бири-илмий жиҳатдан асосланган психологик-педагогик диагностикадир. Диагностикадаги ушбу йўналиш энг яхши ривожланган ва муҳим аҳамиятга молик бўлган тармоқларидан бири бўлиб, у ўқувчининг ақлий ривожланиш даражасини ўз-ўзини баҳолаш, психологик ҳимоя усуллари, характерининг асосий сифатларини, индивидуал-психологик хусусиятларни ўрганишга қаратилган. Психологик-педагогик диагностикада шунингдек, ўқувчиларнинг меҳнат малакалари ва кўникмаларини ўрганиш масалалари ҳам аҳамиятлидир. Диагностикада ушбу ҳислатларни ўрганиш учун бир қатор усул ва воситалар мавжудки, улар ёрдамида олинган натижалар фикр ва мулоҳазалар, хулосалар қилишга имкон беради. Бу борада мутахассис ишни ўзида мавжуд методикаларни ишлаб чиққан ҳолда тадқиқот ёки текшириш ўтказиш билан маълумот йиғишдан бошлайди. Кейин эса олинган натижаларни таҳлил қилиб, ҳаётга мослаштиришга ҳаракат қилади ва ишнинг аҳамиятини кўрсатишга интилади.

Мавзу юзасидан таянч иборалар:

Дидактик диагностика, ташкилий-методик диагностика, ижтимоий-психологик-педагогик диагностика, тест, ақл, интеллект, факторли анализ, тестология, критериал-ориентирланган тестлаш.

Амалий машғулотларда такрорлаш ва муҳокама қилиш учун саволлар:

1. Психологик-педагогик диагностика курсининг асосий вазифаларига нималар киради?
2. Шахс психологиясида, ҳуқ-атворида юз берадиган салбий ўзгаришларни тузатиш, уларга ёрдам бериш усуллари шарҳлаб беринг.
3. Психологик - педагогик диагностиканинг қўлланиши?
4. Диагностика қўлланишида аҳамиятга эга бўлган соҳалар?
5. Психологик педагогик диагностиканинг асосий тамойилларини кўрсатиб утинг?
6. Ақлий ривожланиш даражасини аниқлашнинг ҳозирги замон методларини шарҳланг?
7. Педагогик диагностик фаолиятнинг босқичларига нималарни киритиш мумкин?
8. Психодиагностик тадқиқотлар натижаларидан фойдаланиш йўллари.

Мавзу юзасидан тавсия этиладиган адабиётлар руйхати:

1. Гафаров А.З., Югай А.Х. Педагогик амалиёт. Тошкент, 2002.
2. Давлетшин М.Г., Туйчиева С.М. Умумий психология. Тошкент, 2002.
3. Давлетшин М.Г. Замонавий мактаб ўқитувчиси психологияси. -Тошкент 1998.
4. Хербакова А.И.. Ёш психологияси ва педагогик психологиядан практикум. Тошкент, 1991.
5. Психология. Қисқача изохли лугат. Тошкент, 1998
6. Ғозиев Э.Г. Психология. Тошкент, 1994.
7. Радугина А.А., Психология и Педагогика. М., 1999
8. Немов Р.С. Психология. Книга 2. М., 2000
9. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М., 1991
10. Зимняя И.А., Педагогическая психология. М.: Логос. 2003, 384 с.
11. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Михенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика. Уч.пос. М.: “Школьная Пресса” 2003
12. Психология и педагогика. Под редакцией А.А.Радугина. Изд.”Центр”2003
13. Немов Р.С. Психология образования. Книга 2. М.: “Владос” 2003
14. Пронина Е.Н., Лукашевич В.В. Психология и педагогика. Уч.для вуз. М.:”Элит” 2004
15. Бурлачик Л.Ф. Психодиагностика. Питер, 2002

Интернет бўйича:

1. www.MTU-NET.ru/psi/tema/tema16.htm
2. www.bankreferatov.ru/refbank.nsf/M/00029866
3. www.mgopu.ru/pvu.old/publ/ann2.doc
4. www.psychology-online.net/docs/practicum1.html